

MEHMED EMİN TOKADÎ'NİN
TUHFETÜ'T-TULLÂB Lİ HİDÂYETİ'L-AHBÂB
RİSALESİNİN KARŞILAŞTIRMALI NEŞRİ

Haz.: Halil İbrahim ŞİMŞEK *

17. yüzyılın ikinci yarısı ve 18. yüzyılın ilk yarısını kapsayan dönemde yaşamış olan Nakşbendiyye-Müceddidiyye şeyhi Mehmed Emin-i Tokadî'nin¹ (1075-1158/1664-1745) *Tuhfetü't-tullâb li hidâyeti'l-ahbâb*² adlı bu eseri Nakşbendîlik'e intisap etmiş talip makamındaki kişilere yönelik yazılmıştır. Bu risalede Nakşbendiyye-Müceddidiyye taliblerinin manevî terbiyeleri esnasında elde etmesi gereken tasavvufî tecrübeleri ve buna yönelik yapacağı manevî eylemlerden bahsedilmektedir.

Risalenin daha önce tarafımdan yayına hazırlanan şeklinde³ yer alan bazı okuma ve yazım hataları⁴ elde edilen farklı nüshaların kopyaları karşılaştırılarak bu metinde düzeltilmeğe gayret edilmiştir. Söz konusu nüshalardan ortak bir metin çıkarılmanın yanında esas alınan nüshalarda varolan yazım farklılıkların dipnotlarda belirtilmesi yolu tercih edilmiştir. Burada risalenin yazmalarıyla basılmış hali arasındaki farklılıklar okuyucu tarafından görülebilmesi

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı

1 Tokadî'nin hayat hikayesi için bk. Halil İbrahim Şimşek, *Mehmed Emin-i Tokadî Hayatı ve Risaleleri*, İnsan Yay., İstanbul 2005, ss. 13-40.

2 *Tuhfetü't-tullâb li hidâyeti'l-ahbâb* ismi elimizde bulunan yazma nüshalardan istinsah kaydı müellifin vefatına en yakın olan nüshadan (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi no: 3482) tespit edilmiştir. (haz.)

3 Şimşek, *age*, ss. 71-80.

4 Elinizdeki risalenin daha önce tarafımdan yayına hazırlanan metnindeki (Şimşek, *age*, ss. 71-80) mevcut çeşitli hataları yayınladığı bir yazısıyla belirten ve beni bu doğrultuda uyaran Dr. Mustafa Koç'a – yazısındaki itham edici üslubunu tasvip etmediğimi açıkça belirtmekle birlikte – ilmi katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Bu doğrultuda yapıcı eleştirilerin her zaman ilim adına birer değer olduğuna ve belli üslupta sürdürülmesinin yararına yürekten inandığımı açıkça belirtmek kendi adıma ifade edilmesi gerekli bir vazifedir. Burada, Osmanlı toplumunda var olan tasavvuf kültürünün tanınması açısından bu dönemde yazılan tasavvufî eserlerin günümüz Türkçe alfabesine aktarılmasının önemli olduğunu vurgulamak istiyorum. Ancak Osmanlı Türkçesiyle yazılmış tasavvufî eserlerin günümüz Türkçe harflerine aktarılması yapılırken Türk dilcileri ile tasavvuf araştırmacılarının birlikte çalışmasının doğruyu bulma açısından ciddi bir kazanım olacağını da belirtmek isterim. (haz.)

amacıyla esas alınan dört yazma nüshanın yanında mevcut matbû nüsha da karşılaştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca metinde geçen âyet ve hadis metinlerinin Arapça asılları verilerek dipnotta Türkçe'ye çevirileri yapılmıştır.

Bu risalenin metin tahkikinde esas alınan nüshaların kullanacağımız kısaltmaları şöyledir: Millet Ktp. Ali Emirî Şeriyye, no: 1018 (M1), aynı kütüphanede no: 838 (M2); Çorum İlahiyat Fakültesi Ktp., no: 9580 (Çİ); Çorum Hasan Paşa Ktp., no: 772 (ÇH); Süleymaniye Ktp., Esad Efendi no: 3482 (SE).

M2 nüshası (ss. 17-38), Dâru't-Tıbâ'ati'l-Âmire'de (baskı tarihi belli değil) *Risâle-i Tokâdî Muhammed Efendi* adıyla harekeli olarak basılmıştır. Aynı matbu metin Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi no: 882/2'de de kayıtlıdır. SE nüshası (vr. 50b-52b), hattat Mustafa Selami tarafından Hicrî 1165'de (Miladî 1751-2) istinsah edilmiştir. Çİ nüshası (vr. 41b-49a), hattat Ömer tarafından nesih hatla 3 Safer 1300'de (14 Aralık 1882) istinsah edilmiştir. ÇH nüshası (vr. 1b-7b), hattat Molla Osman tarafından nesih hatla 1189/1775'de istinsah edilmiştir. M1 nüshası (vr. 1b-6a, ss. 1-10) rika ile yazılı olup müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

ТУHFETÜ'T-TULLÂB Lİ HİDÂYETİ'L-AHBÂB

Elhamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü⁵ 'alâ seyyidînâ Muhammedin ve 'alâ⁶ âlihi ve sahbihi ecma'in ve 'alâ men tebi' ahüm bi-ihsânin ilâ yevmi'd-dîn ve ba'd tâlibân-ı Hakka ma'lûm ola ki, tarîka-i Nakşbendiyye kaddesa'llâhü esrara ehâlihâ⁷ bir tarîka-i celîledir ki, hazret-i imâm-ı 'atîk Ebu Bekr-i Sıddîk⁸ radiya'llâhu te'âlâ 'anhu ve kutb-i dâire-i⁹ muttakîn hazret-i Hâce Bahâüddin Muhammed-i Nakşbend kaddesanâ'llâhu bi-sırrıhî'l-emced¹⁰ ve ashâbı kaddesa'llâhu esrârahüm tarîki ve 'urve-i vüskâ ve mütâbe'ât-i seyyidi'l-enbiyâdır. Bu tarîka-i 'aliyyede tâlib-i Hudâ olan sâhib-i hüdaya lafza-i¹¹ celâle-i şerîfe telkîn olunup, nisbet-i ma'hûde-i Hâcegân-ı 'âlişân tefhîm¹² ve evkât-ı

5 "ve's-selâmü", ÇH, vr. 1b.'de yok.

6 "'alâ", ÇH, vr. 1b.'de yok.

7 "esrarahâliha", Çİ, vr. 41b.

8 "es-Sıddîk", ÇH, vr. 1b.

9 ÇH, vr. 1b'de "dayire", "daire" şeklinde her iki okuyuşa uygun yazılmıştır.

10 "sırrı'l-emced", Çİ, vr. 41b.

11 "nokta-i", SE, vr. 50b.

12 "tefehüm", Çİ, vr. 41b.

lâzime-i zikir ta'lîm olunur. Celâle-i şerîfe telkîni, ¹³ âyet-i kerîmesinde olan emre imtisâl içindir. Ve evkât-ı zikir-i şerîf kable salati's-subh ve ba'dehâ ilâ vakti'l-işrâk ve ba'de salâti'l-mağrib ilâ ezâni salâti'l-işâ¹⁴ kemâl-i vakt-i¹⁵ tamam¹⁶ ve sa'y-i ihtimâm ile verziş ü gûşiş¹⁷ edip zikir-i şerîfe iştigâl ve vakt-i¹⁸ menâmda ya'nî kable'n-nevm takayyüdlüce müdavemet-i zikir-i şerîf edeler ki, sabahla olan zikir-i şerîf ahşama ve ahşamla olan zikir-i şerîf¹⁹ sabaha bereket-resân olup tâlib-i Hudâ fâide-i 'azîme hâsıl kılıp nâil-i fütuhât-ı celîle ve vâsıl-ı kemâlât olur. Ve her gün ba'de salâti'l-'asr ber mazmûn ²⁰ muhâ-sebeye müdâvemet ve muvâzabet²¹ edeler.

23

22

İmdi bu üslûb üzere vaktiyle cidd ü ihtimâm ve sa'y ü gûşiş²⁴ eden tâlib-i Hakka akrab ezminede mukaddime-i cezbe-i ilâhiyye zuhûr eyleyeceğin Mevlânâ Abdurrahmân-ı Câmî kaddesa'llâhu²⁵ sırrahu's-sâmî risâlesinde ta'lîm ve tefhîm ve beyân eder.

Pes tâlib-i tarîk-i²⁶ tahkîk olan tâbi'-i Hazret-i²⁷ Nakşbend ve Sıddîk'a ehem ve elzem oldur ki, kemer-i himmeti miyân-i 'azîmete²⁸ şedd ü bend²⁹ edip sünnet ve azîmet ve sıdk-ı niyyetle şebânruz himmet ve ihtimâm ve dikkatle her bâr ervâh-ı³⁰ 'aliyye-i Hâcegân-ı 'âlişândan³¹ isti'ânet ve mülakkını olan şeyhin-

13 "Allah de! Sonra bırak onları.", el-En'âm, 6/91.

14 "Zikir vakitleri; sabah namazından önce ve sonra işrak vaktine kadar, akşam namazından sonra yatsı ezanına kadar."

15 "dikkat", Çİ, vr. 42a.

16 "tam", M1, s. 1.

17 "verziş-i guşîş", Çİ, vr. 42a; ÇH, vr. 2a.

18 "dikkat", M2, s. 18.

19 M2, s. 19'da "zikr-i şerîf" ibaresi yok.

20 "Hesaba çekilmeden önce muhasebe edin.", Ebu Asım eş-Şeybanî, *Kitâbü'z-Zühed*, s. 127.

21 "muvâzabet", M2, s. 19.

22 , Çİ, vr. 42a.

23 "Kötü bir şey meydana geldiğinde tevbe eder ve onu bütünüyle Allah'a havale eder. İyi bir şey olduğunda ise Allah'a hamd eder, çokça şükreder ve zikre devam eder."

24 "Sa'y-i guşîş", Çİ, vr. 42a.

25 "kuddise", Çİ, vr. 42a; M2, s. 20.

26 M2, s. 20'de "tarîk" ibaresi yok.

27 M2, s. 20'de "hazret-i" kelimesi yok.

28 "azîmetine", ÇH, vr. 2a.

29 "sedd ü bend", M2, s. 20; ÇH, vr. 2a.

30 "evrâh", ÇH, vr. 2b.

31 "- dan" eki M2, s. 20'de yok.

den mezellet ve inkisâr ile istimdâd ve çeşm-i derûnunda³² râbitadan bir an nazarın ayırmaya ki menba'-i füyûzât-i Rabbânî ve matla'-i tecellîyât-i Sübhânî ancak bu kârdır. Ma'lûm ola ki bu üslûb ve tarîk³³ üzre zikre mülâzemet eden tâlib-i Hudâ fâiz-i kemâlât-ı ilâhî ve hâiz-i³⁴ cezebât-ı nâ-mütenâhî olur ki, ancak bir cezbesi ins ve cinnin ameline beraber oldu³⁵

³⁶ hadîsi mübeyyindir.³⁷ Ve dahi tâlibân-ı Hakka ehem ve elzemdir ki şeyh ve mülakkını olan sâhib-i se'âdet ile bir meclisde hem-sohbet olmak devletine³⁸ nâil oldukda zikr ve sair³⁹ işgâl ile mukayyed olmayıp kendi vücûdunu nefy ve şeyhini⁴⁰ ibkâ edip ve derûnunu mâsivâ ve cemî'-i efkârdan tahliye edip kerem-i Rabbânîye şeyhi yüzünden müterakkıb ve muntazır ve mahall-i râbitaya müteveccih ola.⁴¹ Ma'lûm ola ki "nefy-i vücûd hakkında fevâid-i kesîre husûl-pezîr⁴² olur" deyü kibâr-ı meşâyıhdan nesâyih-i sem'ât⁴³ vârid olmuştur. Hatta Mevlânâ Câmi buyurur:

*Tevhid-i Hak ey hulâsa-i muhteri'ât bâşed be-suhen yâften ez mümteni'ât
Rû nefy-i⁴⁴ vücud kın kı der hod yâbi sırrı kı niyâbi zi-fusûs⁴⁵ ü leme'ât⁴⁶*

*Ve ber-pîşe-i fakr-ı Camî hâsânest-î⁴⁷ seyr⁴⁸ in pîşe bâş nâ bâşi
Pîşe-i merd-i çist nefy-i vücud-i merd in pîşe bâşi tâ bâşi*

Ve tâlib-i sâdık zikr-i celâle-i şerîfeye meşgûl oldukda, ber⁴⁹ vechile olmak

32 "derunda", ÇH, vr. 2b; M2, s. 20.

33 "üslûb-i tarik", Çİ, vr. 42b.

34 "câiz", Çİ, vr. 42b.

35 , M2, s. 21.

36 "Hakk'ın cezbelereinden bir cezbe iki âlemin ameline denk gelir."

37 "mebniyyedir", ÇH, vr. 2b.

38 "devlete", M2, s. 21.

39 "sâir" kelimesi M2, s. 21'de yok.

40 "şeyhi", M2, s. 21.

41 "ve kerem-i Rabbânîye şeyhi yüzünden müterakkıb ve muntazır edip ve derûnunu mahal-i rabıtaya müteveccih ola.", Çİ, vr. 43a.

42 "bezîr", ÇH, vr. 2b.

43 "simât", Çİ, vr. 43a; ÇH, vr. 2b; M2, s. 21.

44 , SE, vr. 51a.

45 , SE, vr. 51a.

46 "ve'l-leme'ât", SE, vr. 51a.

47 Bazı nüshalarda kelimenin ilk harfi hı'nın yerine ha harfi yazılmıştır. M2, s. 22; Çİ, vr. 44a.

48 , ÇH, vr. 3a; M!, s. 3; SE, vr. 51a.

49 "bir", M2, s. 22.

gerekdir ki, yanında oturan âdem tâlibin zâhir-i beşere ve vücûdunda⁵⁰ bir eser görmeyip ahvâlinden hiçbir vechile haberdâr olmaya. Hulâsa-i kelâm tâlib-i Hakk müdâvemet-i zikr ile mezkûra ber⁵¹ vechile müteveccih olmak⁵² gerekdir ki, kendi varlığı külliyetle mezkûrda mahv ve fânî⁵³ olup mezkûr kemâkân bâkî kala ve tâlib-i Hakk bu tarîk ile zikre meşgûliyeti eyyâmında a'mâl-ı nevâfile çalışmayıp zikr-i şerîfi⁵⁴ takdîm eyleye. Zira nevâfil a'mâl-ı sâlikân-ı mütevassıfınin kâlleri ve hâlleridir.⁵⁵ Ahvâl-i sâlik ise *Sülûk* risâlesinde inşaallâhu te'âlâ karîben beyân olunur.⁵⁶ Ve dahi tâlib-i Hudâ olan sâhib-i hüdaya lazımdır ki işbu beyt-i nasihat-i amîzde⁵⁷ zikrolunan mevâdde⁵⁸ müdâvemet ve mülâzemet eyleye ki mısra-ı ahîrde⁵⁹ zikrolunduğu gibi mertebe-i kemâle⁶⁰ resîde olup hâviye-i noksân ve bâdiye-i bu'd ve hicrânda kalmayıp halâs ve necât⁶¹ bula. Beyt:

⁶² *Samt ü cû' ü seher ü uzlet ü zikr-i be-devam*

*Nâ-temâmân cihân-ra be-ķoned merd-i teman*⁶³

Evvela samt sükûta derler. 'Âmme-i mü'minîn ve kâffe-i mü'minâta lâzım ve mühimdir ki⁶⁴ ⁶⁵ emr-i nebevîsine⁶⁶ imtisâl ve ittibâ'an siyyemâ tâlib-i muhibb-i Hudâ lâ-büd bu emr-i Habîb-i Hudâ'ya ittibâ'la nâil-i se'âdet-i ebedî-i mahabbetullâh olur. Beyt:

50 "zâhir-i beşere-i vücûdunda", M2, s. 22.

51 "bir", M2, s. 22.

52 "olup", Çİ, vr. 43b; M2, s. 22..

53 "olmak gerekdir ki, kendi varlığı külliyetle mezkûrda mahv ve fânî" ibareleri M2, s. 22'de yoktur.

54 "şerife", Çİ, vr. 43b.

55 "halifeleridir", SE, vr. 51a; "halleri" kelimesinin sonunda Çİ, vr. 43b'de "dir" eki yok.

56 Burada, muhtemelen Tokadî'nin kendisine ait *İrşâdü's-sâlikin* veya *Risâle fi hakkı sülûk* eserlerine işaret edilmiştir.

57 "amizdir ki", Çİ, vr. 43b.

58 "mevâddede", ÇH, vr. 3b.

59 "ahirede", ÇH, vr. 3b.

60 "kemal", Çİ, vr. 43b.

61 "halâsa necat", ÇH, vr. 3b.

62 SE, vr. 51a'da mısraın ilk iki kelimesi "budur zulmet" şeklindedir.

63 Susmak, açlık, uyanıklık, uzlet ve zikre devam / evrende tamamlanmamış her şeyi eyle tamam.

64 "mühimdir ki" ibaresi M2, s. 24; ÇH, vr. 3b ve Çİ, vr. 43b'de yok.

65 "Susan kişi kurtulur ve hayır söyle, yoksa sus."

66 "nebeviyyesine", M2, s. 24.

*Sükûtiler bilür zevk-i sükûtu
Ne bilsin bilmeyen hayvân-ı nâtık*

Cû', ma'lûm ola ki ⁶⁷ buyrulmuştur. ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰
mantûkunca⁷¹ menâfi'-i cû' erbâbı katında bedîddir⁷² ve cû'a müdâvemet eden
mücâhidîne zâhir ve aşikârdır. Seher, gece ile uyumamaya⁷³ derler. Husûsan
sülûs-i ahîrde⁷⁴ bîdâr⁷⁵ olup münâcât ve⁷⁶ niyâz-ı hazret-i bî-enbâz⁷⁷ ve fettâh bî-
sebeb ve gaffâr bilâ talebden⁷⁸ feth ve⁷⁹ nusret ve afv ve mağfiret ve mezîd-i
feyz-i tarîkat niyâzıyla 'arz-ı 'acz⁸⁰ ve iftikâr ve mezellet ve inkisâr⁸¹ edip ve
tazarru'-i bî-şûmâr ile giryê-i bisyâr edip âb-ı⁸² dîde-i nedâmetini çehre-i da-
râ'ata isâle eden ihvâna kemâ kâlê'n-Nûrî:⁸³

*Göresin Nûriyâ 'âşıklarına
Neler ihsân eder ağıyâra karşı*

Ve sülûs-i ahîrde⁸⁴ bî-dâr⁸⁵ olanlara çok fevâid hâsıl olacağı kibâr-ı
meşâyih metâlib-i kevneyne⁸⁶ sebeb ve 'illet olduğun beyân ederler. Hatta halî-
fe-i⁸⁷ Bahâüddin-i Nakşbend Hazret-i Muhammed-i Pârsâ kaddesa'llâhu
esrârahümâ⁸⁸ *Risâle-i Kudsiyye'*sinde buyurur ki, kulûb-i selâse cem' olsa insan

67 "Aç kalırsan beni görürsün."

68 M2, s. 24.

69 " ", ÇH, vr. 3b.

70 "Açlık, ilim ve fesahet yağdıran buluttur."

71 "manzumunca", Çİ, vr. 44a.

72 "bedîdâr", SE, vr. 51a; Çİ, vr. 44a.

73 "uyumaya", M2, s. 24.

74 "selâs-i ahîr", M2, s.24.

75 "peydâr", M2, s. 24.

76 "ve", M2, s. 24'de yok.

77 "niyâz", M1, s. 3; M2, s. 25; ÇH, vr. 3b; Çİ, vr. 44a.

78 "bilâ zulûm", M1, s. 3; M2, s. 25; ÇH, vr. 3b.

79 "ve" ibaresi Çİ, vr. 44a'da yok.

80 "'acz" kelimesi ÇH, vr. 3b'de yok.

81 "mezellet-i inkisâr", M2, s. 25.

82 "âb" kelimesi M2, s. 25'de yok.

83 "en-Nevevî", M2, s. 25. "en-Nevârî", Çİ, vr. 44a.

84 "selâs-i ahîr", M2, s.

85 "peydâr", Çİ, vr. 44b; SE, vr. 51a.

86 " ", M2, s. 25.

87 "halefiyye", M2, s. 25.

88 "esrârahâ", M2, s. 25.

cemî'-i metâlib ve⁸⁹ makâsıdına⁹⁰ nâil ve vâsıl olur, deyü tasrîh ve tebyîn⁹¹ buyururlar.⁹² Kalb-i âdem, kalb-i Kur'ân kalb-i leyldir. Kalb-i leylden murâd sülüs-i ahîrdir.⁹³

'Uzlet dahi iki nev'dir. Biri mecâzî ve zâhirî, biri hakikî ve bâtinîdir.⁹⁴ 'Uzlet-i zâhirî, halkdan 'uzlet edip bir mahalde inzivâ⁹⁵ ihtiyâr etmektir. 'Uzlet-i bâtinî işbu beyt⁹⁶ nâtik olduğu üzre⁹⁷ halvet der encümendir. Beyt:

Derûnî âşinâ ol taşradan bîgâne sansınlar

'Aceb zîbâ revîşdir 'âkîl ol dîvâne sansınlar

Ma'nâsı; zâhirde halkla olup bâtında Hak'la olmaktır ki,⁹⁸ ondan devâm-ı âgâhî tevellüd eder. Bazılar nitekim "'ubûdiyetdir" deyü takrîr ve tahkîk⁹⁹ buyururlar.¹⁰⁰

Zikr dahi bu risâlede celâle ve ancak sülûkda¹⁰¹ nefy ü isbâtıdır.¹⁰² Tarîka-i 'aliyye-i Nakşbendiyyede zikr-i şerîf ikidir: Biri celâle, biri nefy ü isbâtıdır.¹⁰³ Tâlib zikr-i şerîfe müdâvemet ve muvâzabetde¹⁰⁴ bir mertebe sa'y etmek gerekdir ki, tâ devâm-ı zikr sebebi ile¹⁰⁵ zikr-i sultânî temellükünden sonra devâm-ı âgâhî hâsıl olunca sa'y ve himmet gerekdir ki, hatta¹⁰⁶ vafkınca zikr-i şerîf hurûf ve savt libâsından mu'arrâ ola.

¹⁰⁷

Hak sübhânehu ve te'âlâ hazretleri mahz-i kemâl-i

89 "ve", M2, s. 26'da yok.

90 "makâsıd ve metâlibine", Çİ, vr. 44b.

91 "tenbih", M1, s. 4; "tebeyyün", Çİ, vr. 44b.

92 "buyurdular", Çİ, vr. 44b.

93 M2, s. 26'da "Kalb-i leylden murâd sülüs-i ahîrdir." cümlesi yoktur. "ahiredir" ÇH, vr. 4a.

94 "bâtın", Çİ, vr. 44b.

95 "eser", Çİ, vr. 44b.

96 Çİ, vr. 44b'de "beyt" kelimesi yok.

97 "vech üzre", M2, s. 26.

98 Çİ, vr. 44b'de "ki" yok.

99 "...tevellüd eder bazılarına ki ubûdiyettir, deyü takrîr ve tahkîk edip buyururlar.", M2, s. 26.

100 "buyurdular", Çİ, vr. 44b.

101 M2, s. 26'da "celâle ve sülûkda ancak" ibareleri yok.

102 "nefy-i isbâtıdır", M2, s. 26; Bu cümle, Çİ, vr. 44b-45a'da ve M1, ss. 4-5'de "Zikr dahi bu risâlede ancak celâledir ve sülûk risâlesinde nefy ü isbâtıdır" şeklindedir.

103 ÇH, vr. 4a'da bu cümle "Zikr dahi bu risâlede ancak celâledir ve sülûk risâlesinde ancak nefy ve isbâtıdır" şeklindedir. Son iki kelime M2, s. 27'de "nefy-i isbâtıdır" şeklinde yazılmıştır.

104 "mutâvabettir", M2, s. 27.

105 "sebebiyle", Çİ, vr. 45a.

106 "Unuttuğun zaman Rab'bini an.", Kehf, 18/24.

107 "Bu Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir.", Maide, 5/54.

‘inâyet-i bî-gâyetinden¹⁰⁸ cümle tâlibân ve sâlikân-ı tarîk-i Hâcegân-ı ‘âlişân ile râkımü’l-hurûf olan bende-i nâ-tüvân bî-çâre-i Hazret-i Fahr-i ‘âlem ve etkiya-i siddîkân-i ümem ve Hâcegân-ı ‘âli-i himem hürmetine esrâr-ı ‘aliyye-i siddîkâna¹⁰⁹ mahrem ve verziş-i¹¹⁰ nisbe-i¹¹¹ tarîka-i ‘aliyyede râsih-dem ve dâr-ı istikâmetde sâbit kadem edip akvâl ve ahvâl¹¹² ve ef’âlde mütâba’at-i hazret-i Mefhar-i mevcûdât ‘aleyhi efdalü’s-salâvât¹¹³ ve ekmelü’t-tahiyât ve peyroy-i Nakşbend ve Siddîk ile vâsıl-i kemâlât¹¹⁴ ve fâiz¹¹⁵ ve nâil-i se’âdet eyleye âmîn bi-hürmeti seyyidi’l-enbiyâi ve’l-mürselîn ve sallâ’llâhu ‘alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ cemî’i’l-enbiyâi ve’l-mürselîn. Âmîn.

Bundan sonra ma’lûm-i erbâb-ı basâir ve ‘irfân olsun ki, hadîs-i kudsi

¹¹⁶ ilâ âhiri’l-hadîs vârid olup takarrüb-i Hudâ’ya bâ’is olan nevâfilden murâd nâfile-i zekât ve nâfile-i hac ve nâfile-i savm değildir. Belki her ferde günde birkaç kere¹¹⁷ tekellümü farz-ı ‘ayn ve esas-ı mü’min-i bih olan kelime-i tayyibe-i nâfile ¹¹⁸ Resûl-i Hudâ Muhammed Mustafa’ya mütâbe’aten¹¹⁹ zikre mülâzemet bâ’is-i mahabbetü’llâh¹²⁰ olduğu muhakkaktır. Ve tâlibe celâle zikrinde iken mebnâ-yı tarîka-i Nakşbendiyye olan onbir kelimedenden¹²¹ hûş der dem, nazar ber kadem, sefer der vatan, halvet der encümen bu dört kelimeyi ta’lîm etmek ehemdir. Bâki kalan yedi kelimeyi sülûkda tefhîm¹²² ederler.

İmdi **hûş der dem** oldur ki, tâlib-i Hak aklını nefesine¹²³ müteveccih kılıp nefesinin¹²⁴ duhûl ü hurûcunda iken ve iki nefes beyninde tâlibe gaflet yol bulmayıp huzûr-i ma’allâh keyfiyetine nev’an fütûra mesâğ vermeyip huzûr-i

108 “gâyetden”, Çİ, vr. 45a; SE, vr 51b.

109 “tarîkân”, M1, s. 5; “siddîkiyyâna”, SE, vr. 51b.

110 “”, SE, vr. 51b.

111 “nisbet”, M2, s. 27.

112 “ahvâl”, M1, s. 5’de yok.

113 “salât”, M1, s. 5.

114 “kemâl-i kemâlât”, M1, s. 5.

115 “kemâlât-ı fâiz”, Çİ, vr. 45b; M2, s. 28; M1, s. 5.

116 “...Kulum bana, nâfile ibadetlerle de yaklaşılmaya devam eder...”, Buhari, *es-Sahîh*, Rikak, 38.

117 “kere”, SE, vr. 51b’de yok.

118 “De ki: Eğer Allâh’ı seviyorsanız bana uyun ki Allâh da sizi sevsin.”, Alu İmran, 3/31.

119 “mutabî’an”, ÇH, vr. 5a.

120 “mahabbet-i Huda”, M1, s. 6; Çİ, vr. 45b.

121 “kelimedendir”, Çİ, vr. 45b; “kelimenin”, SE, vr. 51b.

122 “tefehüm”, M2, s. 29.

123 “nefsine”, M2, s. 29; ÇH, vr. 5a.

124 “nefsinin”, M2, s. 29.

ma'allâhda sebâta cidd ü cehd etmek sâlike vâcibdir.

Nazar ber kadem oldur ki, tâlib seyr-i kûh u sahra ve geşt ü güzâr¹²⁵ eyledikde gözlerin kademi basacağı yere dikip¹²⁶ nazar eyleye hatta akli müctemi' ola. Zira etrafa baksa yahut bakması lâîk¹²⁷ mahalle nazar etse nukûş-i havâtıra bâ'is¹²⁸ olup tefrikaya¹²⁹ sebeb olur. Ve hem İmâm-ı A'zam efendimiz "namazda iken¹³⁰ kıyâmda secde edecek yere musallî nazar etsin" deyü¹³¹ ictihâd buyurdıkları şerî'at ve tarîkat bir olduğuna¹³² işaretdir. Etrafa¹³³ bakmak musallînin kalbine tefrika¹³⁴ verip¹³⁵ mertebe-i ihsandan düşürür. İmdi tâlib cem'iyet-i hâtırda¹³⁶ ola.

Sefer der vatan oldur ki, tâlib ve sâlik [için] vatanda sefer etmek tabî'at-ı beşeriyeden tabî'at-ı melekîyyeye sefer etmek ve ahlâk-ı zemîmeden ahlâk-ı hamîdeye sefer etmek gerekdir ki, müstahakk-ı kerem-i rabbânî¹³⁷ ola.

Halvet der encümen oldur ki, zâhirde halkla ma'an bulunup, bâtında Cenâb-ı Hak'la olup dâima niyâz ve tazarru'u elden komaya. Yani zâhirde mu'tasım bi-habli'llâh olup derûnunda mu'tasım bi'llâh olmak gerekdir ki¹³⁸ cem'iyet-i nâsda¹³⁹ herkes işgâlden¹⁴⁰ bir şugûla meşgul olur.¹⁴¹ Ol vakitte¹⁴² nâzil olan füyûzât-ı¹⁴³ Rabbânî âgâh kalbe nüzûl eder. Nitekim buyurmuşlardır¹⁴⁴ beyt:

125 "geşt-i güzâr", ÇH, vr. 5b.

126 "önünde", SE, vr. 52a.

127 "lâ mahalle", Çİ, vr. 46a.

128 "mebâ'is", M2, s. 30.

129 "teferrakaya", M2, s. 30.

130 M1, s. 6; SE, vr. 52a ve M2, s. 30'da "iken" ibaresi yok.

131 M1, s. 6 ve SE, vr. 52a'da "deyü" ibaresi yok.

132 "olduğu", M2, s. 30.

133 "etrafına", M2, s. 30.

134 "teferraka", M2, s. 30.

135 "vermeyip", ÇH, vr. 5b.

136 "hâtırda", M2, s. 30.

137 "kerem-i bânî", M2, s. 31. "kerem-i Rabbânî" kelimeleri ÇH, vr. 5b'de yok.

138 "ki" eki Çİ, vr. 46b ve M2, s. 31'de yoktur. SE, vr. 52a'da "ki" yerine "ve" kullanılmıştır.

139 "mu'tasım bi'llâh olmak gerekdir ki" 139 cem'iyet-i nâsda", ÇH, vr. 5b'de yok.

140 "işgâlden", M1'de s. 7; M2, s. 31 ve ÇH, vr. 5b'de yok.

141 ÇH, vr. 5b'de bu iki cümle "Ya'nî zâhirde mu'tasım bi-habli'llâh olup derûnunda herkes bir şugûla meşgul olur." Şeklinde tek cümle yapılmıştır.

142 "oldukda", M1, s. 7.

143 "nazil-i füyûzât", SE, 52a.

144 "buyurmuşlar", ÇH, vr. 5b; M2, s. 31.

Feyz-i Hâk nâgâh âyed

Velâ¹⁴⁵ ber dîl-i âgâhî âyed¹⁴⁶

Cenâb-ı Hak celle şânuhu ‘amelini müyesser edip füyûzât-ı ebediyyeye nâ-
il eyleye, âmîn.

Ve cemî’-i meşâyih-i tarîkat-i¹⁴⁷ Nakşbendiyye’ye teveccüh-i kalbîyi cemî’-i
evkât ve ezmânda ve ahyânda¹⁴⁸ mühim tutarlar. Mevlânâ Câmi¹⁴⁹
kaddesa’llâhu¹⁵⁰ sırrahu’s-sâmî hazretleri “mebnâ-yi¹⁵¹ tarîkat-i ‘aliyye zikr ve
teveccüh ve râbitadır” deyü beyân buyurduğu risâlesinde “teveccüh¹⁵² tarîkin-
den rütbe-i¹⁵³ vâlâ-yi vezâret ve mertebe-i ‘ulyâyı tasarruf ve istikâmete vusûl
mümkündür” deyü tahrîr buyurur.¹⁵⁴ “Vücûd-i tâlib ve sâlikde cezbe tasarruf
etmeksizin müte’assir belki mahza müte’azzirdir” deyü tahkîk buyurmuştur.
Kalbe teveccüh hakkında buyurur ki, beyt:

Mânend-i murg bâş hân ber beyza-i dîl-i pâsbân¹⁵⁵

Kî ez beyza-i dîl zi âyed mesti vü zevk-i kâhkâha¹⁵⁶

Ve zevk-i kâhkâha zuhur eder¹⁵⁷ ve yine buyururlar:

Rû¹⁵⁸ ber dîl hod benîşin kân-ı dîlber hargâhî

Vakî-i seheri âyed yânîm şebi bâşed

Pes imdi tâlib ve sâlik seherî ve beyne’l-mağrib ve’l-ı şâ zikr-i şerîfe kemâl-
i mertebede sa’y¹⁵⁹ ve dikkatle iştigâl ve mahall-i râbitaya teveccüh-i bâl¹⁶⁰ ey-
lemesi tâlib ve sâlik kemâlât ve se’âdât-i¹⁶¹ nâ-mütenâhiye eriştirip

145 “lakin”, SE, vr. 52a.

146 “Hakk’ın feyzi habersiz gelir/Ancak uyanık bir kalbe gelir.”

147 “tarik”, M2, s. 31.

148 “ahyâtda”, M2, s. 32.

149 “Hatta Mevlânâ Câmi”, ÇH, vr. 6a.

150 “kaddese”, M2, s. 32. “kuddise”, ÇH, vr. 6a.

151 “mînâ-yi”, M2, s. 32.

152 “ve râbitadır, deyü beyân buyurduğu risâlesinde teveccüh” ibareleri ÇH, vr. 6a’da yok.

153 “mertebe-i”, M2, s. 32.

154 “eylemişler”, M2, s. 32.

155 “bâsbân”, ÇH, vr. 6a.

156 “Mânend-i murg ol her zaman dil beyzasına pâsbân / Mesti-i zevk-i kâhkâha tâ kim ola onda
‘iyân” (M1, s. 7’de müstensihin beyti tercümesidir. Aynı tercüme M2, s. 32’de de yer almakta-
dır.)

157 “Ve zevk-i kâhkâha zuhur eder”, SE, vr. 52a’da yok.

158 “rû”, ibaresi ÇH, vr. 6a’da yok.

159 “sohbet ve sa’y”, SE, 52a.

160 “bâl”, M1, s. 7’de yok.

161 “se’adet”, M1, s. 7.

¹⁶² me'âlince devlet-i ebedî¹⁶³ ve kerem ve 'izzet-i sermediye¹⁶⁴ vâsıl eyleyeceği bilâ-reyb mübeyyindir.¹⁶⁵

167

166

168 .

Bu tarîka-i¹⁶⁹ Nakşbendiyye'ye duhûl ve sülûk ile vusûl murâd eden 'âşikân ve sâdıkâna vâcibdir ki, yâ bir kutb-i vaktiden yahut mürid-i kutubdan ahz ede ve ene felillahi'l-hamd ve'l-minne nezîl-i¹⁷⁰ Mekke-i Mükerrerme iken¹⁷¹ kıbletü'l-aktâb ve merciu'l-evtâd ve'l-efrâd ve'l-encâb mürid-i sahib-i feyz li-umûm¹⁷² Hace-i Miyân Muhammed Masum Hazret-i Şeyh Ahmed Curyânî eş-şehir bi-Yekdest kuddise sırrahüma ve nefe'ana'llâhü bi-berekâtihi ve berekât-i enfâsihi fi'd-dünyâ ve'l-âhire¹⁷³ hazretlerinden ahz etdim, sene 1115 der Mekke-i Mükerrerme hîn-i mücâveret-i fihâ ve lisân-ı şerîflerinden "el-hamdü li'llâhi te'âlâ seni kabul etdiler" deyü Hâcegân-ı âlişândan beşâret-resân¹⁷⁴ oldular. Bana kıyamete dek mâye-i şereftir. Bu silsile-i şerîfe dahi iki taraftan tâ Hazret-i Nakşbend'e ve ondan tâ seyyidü'r-rusûl ve'l-enbiyâ Muhammed Mustafâ sallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerine varınca¹⁷⁵ muharrerdir ve inşâ'a'llâhu te'âlâ görürsüz, manzûm ve mensûrdur,¹⁷⁶ ma'lûmunuz olur.

179

178

177

162 "Ben salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve hayal bile edemeyecekleri güzel-likler hazırladım."

163 ÇH, vr. 6b; M2, s. 33; M1, s. 8 ve Çİ, vr. 47a'da "ebedî" kelimesi yok.

164 "sermediyyeye", Çİ, vr. 47a; M1, s. 8; M2, s. 33; ÇH, vr. 6b.

165 "mütebeyyindir", SE, vr. 52a.

166 "Çalışanlar bunun için çalışsınlar.", Saffât, 37/61.

167 "Allâh gerçeği söyler ve O, doğru yola iletir.", Ahzab, 33/4.

168 "Şüphesiz o, cevap ve başarı verir. O, ne güzel yoldaştır. Salât, Efendimiz Hazret-i Muham-med'e (s), onun ailesi ve dostlarının üzerine olsun."

169 "tarîk", Çİ, vr. 47a.

170 "tezîl", M2, s. 34.

171 "iken", SE, vr. 52b'de yok.

172 "feyzü'l-umûm", M1, s. 8; ÇH, vr. 6b; Çİ, vr. 47b.

173 "Kutupların kiblesi; evtad ve efrad ve encâbın toplandığı merkez, herkes için feyiz sahibi Hâce Miyan-ı Muhammed Masum'un müridi Yekdest diye meşhur Hazret-i Şeyh Ahmed-i Curyânî'dir. Allah, o ikisinin sırlarını mübarek kulsın. Onun bereketleriyle ve nefeslerinin be-reketleriyle bizi dünyada ve âhirette faydalandırsın."

174 "beşâret ve resân", Çİ, vr. 47b.

175 "ve selleme varınca", M1, s. 8; SE, vr. 52; ÇH, vr. 6b.

176 "menşûrdur", M2, s. 35.

177 SE, vr. 52b.

178 "et-tarîkate'n-nakşbendiyye", SE, vr. 52b'de yok.

179 SE, vr. 52b'de yukarıdaki metne aldığımız ibarelerle yer alan bu cümle M1, s. 8; ÇH, vr. 7a ve

181

180

182

183

Hazret-i Resûlullâh sallâ'llâhu teâlâ 'aleyhi ve sellem >¹⁸⁴ Hazret-i Ebu Bekr-i Sıddîk razıya'llâhu 'anh > Selmân-ı Farisî razıya'llâhu 'anh > Kasım b. Muhammed b. Ebi Bekr-i Sıddîk¹⁸⁵ razıya'llâhu 'anhumâ > Hazret-i Cafer-i Sâdık > Ebû Yezîd-i Bistâmî > Şeyh Ebu'l-Hasan-i Harakânî > Ebu Ali Farmedî > Yusuf-i Hemedânî > ser halka-i Hâcegân Abdulhâlık-i Gucdüvânî > Ârif-i Rivgerî > Hâce Mahmûd-i Encirfağnevî > Hâce Alî-i Ramitenî > Muhammed Bâbâ Semâsî > Emir Külâl-i Buhârî > Bahâüddin-i Nakşbend > Şeyh Yakûb-i Çerhî > Hâce 'Ubeydullâh-i Ahrâr > Hâce Muhammed-i Zâhid > Dervîş Muhammed-i Velî > el-müştehir bi-şânî Mahdûm-i A'zam Hâce İmkenegî¹⁸⁶ > Hâce Muhammed Bâkî > Şeyh Ahmed-i Farûkî > Miyân-ı Muhammed Ma'sûm > Ebu'l-Berekât Şeyh Yekdest Ahmed [-i Curyanî] in fakîr li-muharririhi'l-hakîr nazm:

Men sâlik-i râh-ı etķyâ-i dinem

Pâbeste-i in silsile-i zerrinem

Ya Râb ber hemân zi-ķayd-ı hesti

*Ve hodi ez feyz-i Ebi Bekr ü Bahâüddinem*¹⁸⁷

M2, s. 35'de

şeklinde başlar.

180 M2, s. 35; ÇH, vr. 7a.

181 M2, s. 35; ÇH, vr. 7a.

182 SE, vr. 52b'de "ve hüve ahaze 'an şeyhi Dervîş Muhammed Velî" ibareleri yok.

183 "Ben Nakşbendiyye tarikatını Hâce Yekdest Ahmed el-Curyanî elMekkî'den (ks) tahsil ettiğim gibi aynen zikri de öğrendim. Ve Nakşbendiyye tarikatını şeyhimiz Ahmed en-Nahlî'den tahsil ettim, o şeyhi Mir Gelân İbn es-Seyyid Mahmud el-Belhî'den, o şeyhi Molla Agri Şibirfanî'den, o şeyhi Hardu'l-Azizan efendimizden, o şeyhi mahdümü'l-azam Hâce İmkenegî'den, o şeyhi Dervîş Muhammed Velî'den, o Zahid diye meşhur Muhammed el-Kâdî efendimizden, o şeyhi Hâce Ubeydullah et-Taşkendi'den, o şeyhi Yakub el-Çerhî'den ve o Hak'kın, milletin ve dinin parıltısı Nakşbend diye meşhur olmuş bu tarikatin önderi/imamından (Bahâüddin Nakşbend'den) tahsil etmiştir. Allah onların yüce sırlarını kutsasın ve onların berektleriyle bizi faydalandırsın. Âmîn"

184 > işaretleri tarafımızdan şahısdan şahısa geçişleri ifade etmek amacıyla kullandırılmıştır. (haz.)

185 "Ebi Bekr-i Atîk", SE, vr. 52b. "Ebi Bekr-i Sıddık-i Atîk", M1, s. 9.

186 "Hâce İmkenegî", ÇH, vr. 7b'de yok.

187 Ben dinin en muttakîlerinin yolunun salikiyim/Bu altın silsileye bağılıyım/Ey Allah'ım beni varlık kaydından kurtar/Ebu Bekr ve Bahâüddin'in feyzinden nasiplendir.

Ve lehü'l-hakîr:¹⁸⁸

Hoş ân kı dem-i beyâr-nişînem
Ve ravza-i Hâcegân gülhâ-çînem

Çam nîst Emîn eger mecnûn goyend
*Çün bende-i divâne-i Bahâüddînem*¹⁸⁹

li-abdihi'l-fakir beyt:

Mimâr-i ezel yapalı bu şeh-r-i vücudu
Cân dâdesinin vahdet ilî oldu şühudu

Rabbi¹⁹⁰ temmim bi'l-hayr min rûhâniyyeti'n-Nakşbend kuddise sırruhu'l-emced temmet hazihi'r-risaleti's-şerife bi-avni'l-Vehhâb.

188 ÇH, vr. 7b.

189 Ne hoş an Yâr'la beraber oturduğum/ve Hâcegân'ın bahçelerinin güllerini topladığım/Mecnun da deseler üzülme Emin/Çünkü ben divâne bir kuluyum Bahaüddin'in.

190 "Rabbî", ÇH, vr. 7b.